

<https://doi.org/10.5817/LB2018-2-10>

Utz Maas:

Sprachforschung in der Zeit des Nationalsozialismus. Verfolgung, Vertreibung, Politisierung und die inhaltliche Neuausrichtung der Sprachwissenschaft.

Berlin - Boston: Walter de Gruyter 2016. XIV + 649 s.

ISBN 978-3-11-041972-6.

Zatímco o české jazykovědě za komunismu toho stále mnoho nemáme, věcně příbuzné bádání o německé jazykovědě za nacionálního socialismu celkem kvete. Jedním z profilovaných autorů na tomto poli je Utz Maas, na jehož poslední knihu zde chceme stručně upozornit. Její obsah je následující. Nejdříve se v úvodní kapitole (1 *Vorüberlegungen*, str. 1–32) píše o autorově dvojím záměru: syntetizovat svou dřívější rozsáhlou „katalogizaci“ jazykovědců pronásledovaných nacisty – na to v podtitulu knihy odkazují slova pronásledování, vyhnání, politizace – a postihnout proces profesionalizace jazykovědy, korelující podle autora právě s dobou nacionálněsocialistické vlády – na to zase v podtitulu odkazuje ono obsahové nové nasměrování jazykovědy. V druhé kapitole (2 *Verfolgte deutschsprachige Sprachforscher*, str. 33–95) se pak soubor pronásledovaných jazykovědců strukturuje oborově. Třetí kapitola (3 *Hintergründe der Verfolgung*, str. 96–179) nato pojednává o motivech pronásledování. V další kapitole (4 *Emigration und Exil von Sprachforschern*, str. 180–237) se píše o jazykovědcích, kteří odešli do exilu. Pátá kapitola (5 *Zur fachgeschichtlichen Einordnung*, str. 238–400) přináší historické zarámování či kontextualizaci oborové strukturace pojednávaných jazykovědců. Šestá kapitola (6 *Die Politisierung des Faches im ‚Reich‘*, str. 401–515) pojednává o aspektech politizace jazykovědy v nacionálněsocialistickém Německu. Sedmá kapitola (7 *Die Konsequenzen*, str. 516–553) analyzuje protnutí dlouhodobějšího procesu profesionalizace či ustavování jazykovědy v autonomní disciplínu a personálních zásahů nacistického režimu do vědeckého života. Knihu pak uzavírají závěrečné poznámky s výhledem k dalším tématům bádání (8 *Abschließende Bemerkungen und Ausblick*, str. 554–576) a doplňuje jmenný rejstřík s užitečnými minimedailony jazykovědců, o nichž je v knize řeč (str. 601–649).

Hlavní potíž knihy Utze Maase je, že, abych tak řekl, honí několik zajců najednou: chce exhaustivně dokumentovat a oborově charakterizovat pronásledované jazykovědce (mezi něž se podivně připlete i Američan Sapir, ale mezi nimiž chybí Leopold Silberstein), analyzovat formy a motivy pronásledování (téma na několik monografií!), postihnout proměny chápání jazykovědy (další téma na několik monografií!), rozlišit definičně mezi exilem a emigrací (ale Sloty do Prahy neemigroval, nýbrž tam byl prostě povolán na profesorské místo!), vyjádřit se k povaze lingvistické historiografie (bez citace E. F. K. Koerner!) atd. To pak způsobuje, že kniha není lehké čtení. Nicméně kdo má o téma zájem, tomu doporučujeme, aby se jí prokousal. Najde v ní i nejednu zajímavou myšlenku. Tak například pozoruhodnou skutečnost, že aktivní nacist Walter Porzig psal politicky nekontaminované jazykovědné texty, autor pěkně vysvětluje Porzigovým elitářským chápáním nacionálního socialismu, které nepřipouštělo „revolucionizaci“ jeho oboru (s. 511). Nebo stojí za zamyšlení to, co tematizuje mimochodem učiněná poznámka, totiž že vynikající výkony Trubeckého v jeho vlastním oboru

jsou spojeny „mit wirrem Kram“ v jiných oblastech (s. 552). Detail, ale zajímavý, je posun od převažujícího označení dané disciplíny jako *Sprachforschung* k označení *Sprachwissenschaft*, jehož analogon – posun od *jazykozpyt* k *jazykověda* – konstatujeme v českém milieu po roce 1948. Obecně je zajímavá Maasova korelace profesionalizace jazykovědy a nacionálněsocialistického režimu, která jakoby odpovídala známé tezi Davida Schoenbauma o „hnědé revoluci“, jež otevřela cestu efektivní modernizaci německé společnosti; ale jako u Schoenbauma tak i zde vyvstává otázka, zda tu máme co do činění se souvislostí časovou nebo příčinnou.

Bohumil Vykypěl

Czech Language Institute of the CAS, v.v.i.

Veveří 97, 602 00 Brno

Czech Republic

vykypel@iach.cz